

Meral Alpay'ın Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğündeki Kimi Sözcüklerin Etimolojisi

Etymologies of Some Words in Meral Alpay's Dictionary of Library Terms

Ali Rıza Tosun*

Öz

Dil, bir ulusun her şeyidir. İnsan dil ile düşünür. Sözlük ise dilin hazinesi işlevini üstlenir. Her bir sözcüğün anlamı, yanında, geçmişten günümüze kültürel katkısını ortaya koyar. Bu çalışmanın amacı, saygıyla andığımız Meral Alpay'ın hazırladığı Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğünde yer alan ilk dört harfe bağlı kalınarak terimlerin etimolojisini yapmaktır. Bütün sözcükleri ele almak bir anma yazısı boyutlarını aşacağı için kapsam daraltılmıştır. Kütüphanecilik alanında belirlenen kapsamda kullanılan sözcüklerin ağırlıklı olarak Batı kökenli ve Grekçe ile Latinceye dayandıkları gözlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kütüphanecilik; sözlükler; etimoloji; Meral Alpay.

Abstract

Language is everything in a nation. Human thinks with language. The dictionary functions as a treasure of language. Besides the meaning of each word, it reveals its cultural contribution from past to present. The aim of this study is to make the etymology of the terms by adhering to the first four letters in the Dictionary of Library Terms prepared by Meral Alpay we respectfully commemorate. The scope has been narrowed since all words will exceed the dimensions of a memorial. It was observed that the words used in the scope of librarianship were of Western origin and were based on Greek and Latin.

Keywords: Librarianship; dictionaries; etymology; Meral Alpay.

Giriş

Türkiye'de Bilgi ve Belge Yönetimi alanında hazırlanan ikinci sözlük Meral Alpay'ın "Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğü" adıyla 1973 yılında yayımlanır (Alpay, 1973). Alpay'ın sözlük terimleri, bir tanım ötesinde geniş açıklamalar içermekte ve ansiklopedik bilgi biçiminde sunulmaktadır. Bu çalışmada, Kütüphanecilik Terimleri Sözlüğünde yer alan 32 terimin etimolojisi yapılmıştır. Sınırlı sayıda sözcüğün ele alınma nedeni ise, tümünün bir kitap boyutuna ulaşacağı aynı zamanda Meral Alpay'ı anmak için hazırlanan dergi içindeki bir yazı boyutunu aşacağı düşüncesidir. Alpay'ın sözlüğünün ilk dört harfi içinden açıkça etimolojik anlamı anlaşılamayacağı düşünülen terimler seçilmiştir. Çalışma, bilgi ve belge yönetimi alanında yapılacak etimolojik çalışmalar için bir ön deneme anlamı da taşımaktadır.

Terimler sözlüğünden alınan madde başlıklarının hangi dillerden nasıl geçtiğini gösteren; uluslararası üç harfli dil kısaltma standartları (ISO 639-2 Code) kullanılmıştır: Örneğin tur<eng<lat. Burada köken sözcük lat (Latince), Eng (Latineden İngilizceye geçtiği) tur ise (İngilizceden Türkçeye) geçtiğini göstermektedir. Sözcüğe ilişkin açıklamalar elden geldikince özgün kaynaklardaki yazı ve yazılış biçimine göre verilmiş, ancak Türkçe biçimleri

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Felsefe Bölümü. E-posta: biltar@hotmail.com

Assist. Prof. Dr., Kastamonu University Department of Philosophy, Turkey.

madde sonunda kısa açıklamalarla verilmiştir. Sözcüğün kökenine ilişkin bilgi veren sözlük sayısı da birden fazla ise o kaynaklar da gösterilmeye çalışılmış; özellikle de Türkçede ilk kullanıldığı sözlüklerden yararlanılmıştır. Bu da dildeki (Türkçedeki) değişimi izlememize de katkı sağlayacaktır.

Abone, tur<fra, ابونه **abone**: “Fransızca’dan, tertible satılan hususen muvakkat şeylerin kıymetini vermek için deftere geçmiş, sağlanmış müdavim müşteri” (Ahmed Vefik Paşa, 1876, c.1. s. 3). **abonner**: v.a. Contracter au nom d’un autre, et pour lui, l’engagement qu’on appelle Abonnement. *Je vous ai abonné au journal, au spectacle, au concert.* **abonné**: èe. part, passé (DAF, 1879, 1. cilt s. 8). **abonner**: v. a. 1. Faire au nom de quelqu’un un abonnement. Etym. Bas-lat. abonare, abbonare, mettre des bornes dans les terres des vassaux, et aussi racheter les droits féodaux, faire une convention qui limite une certaine prestation (Littre, 1883, s. 15). **abbon-are**: ind. abbono; (A) (It. bono): 1. to verify (an account or bill). (B) (Fr. abonner<old. Fr. abourner, consequently a var. of aborner< borne: boundary, and cognate to blt. abonare, abbonare, to mark out land, also to redeem feudal rights, so that the lit. meaning of abonner is to prescribe limits); to take a season ticket for, a person. (Hoare, 1915, s. 3). **abonner**. To compound with, or for; to agree before-hand, or be at a certain rate, with, for a thing; to make good one thing with another; also to alien, or exchange one thing for another (Cotgrave, 1673). belirli bir süreliğine bir mal yada hizmeti almak, ödemek üzere önceden anlaşmak. Fransızca abonné sıfat-fiili abone olmak anlamına gelen abonner fiilinden türemiştir, abonner fiili ise Geç Latince sınır, süre, vade vermek, çizmek anlamına gelen abonare, abbonare fiili ile eşkökenlidir.

Abstract, tur<eng<lat, bk. öz, dizini. **abstract**, adj.- L. abstractus, pp. of abstrahere, ‘to draw away’ (Klein, 1971, s. 8). Çekmek, çıkarmak fiilinin geçmiş zaman ortacı. İngilizce çekilmiş, çıkarılmış, öz, anlamına gelen abstract, Latince çekmek çıkarmak; abstrahere fiilinin sıfat fiil hali olan abstractus’tan türemiştir.

Adaptasyon, bk. Uyarlama, tur<fra<lat, آدابتاسيون Bir şeyi diğerine uydurma; uyma. Edebi bir eseri yeni bir maksada göre uydurma (Toven, 1924, s. 40). **adaptation**: s. f. Action d’adapter. Il est peu usité (Dictionnaire de L’académie, 1879, s. 25). **adapter**: va. to adapt; from L. Adaptare (Brachet, 1873, s. 31). **ad-apto**: 1. v.a. to fit, adjust, or adapt to a thing (Lewis ve Short, 1879, s. 30). **adapter** اويدرمق uydurmak, ياقشترمق yakıştırmak, S’adapter ياقشتمق yapışmak, ياقشتمق yakışmak (Bianchi, 1831, s. 7). آدابتته **adapte**: ... Molier’in mudhikelerini (مضحكه komedi) adapte etmesi... (Gökalp, 1923, s. 7). Fransızca uydurmak, yakıştırmak anlamına gelen adapter fiilinin isim hali, bu da Latince apo, apio, apto bağlarım, uydururum, iliştiririm kökünden “ad” önekiye türetilen ad-apto, adaptare bağlamak, uydurmak, iliştırmek fiilinden evrilmiştir.

Adres kitabı: tur<fra<lat, آدرس **adres**: ... bir zarfın üstüne bana adresinizi yazıp... (Tarhan, 1918, 2. cilt, s. 250). آدرس **adresse** [Fransızca’dan]: İsim ve ikametgah tarifi (Mehmed Salahi Bey, 1896, s. 17). **adresse**: mektub üstü. **adresser**: yollamak, göndermek. **adresse**, s. f. Indication, désignation, soit de la personne à qui il faut s’adresser, soit du lieu où il faut aller ou envoyer (DAF, 1879 1. cilt s. 29). **adresser**: it. addirizzare, esp. aderezar, pr. diriger vers, d’un type ad-directiare, dérivation romane de ad-directus (cp. dresser). —D. adresse (v. c. m.). **dress**: tr. and intr. v. - ME. dressen, ‘to direct, prepare; to dress’, fr. OF. (= F.) dresser, fr. VL. *directiare, fr. L. directus, pp. of dirigere, ‘to put into a straight line; to direct, guide’ (Klein, 1969, s. 482). Adresse sözcüğü Fransızca adresser fiilinden bu ise Geç Latince directarie fiilinden, bu da yönelme, doğru, düz anlamına gelen directus sıfat fiilinden türemiştir.

Afiş tur<fra<lat, أفيش **afiş** Fr.: Umumi bir mahalle yapıştırılan ilan (Toven, 1924, s. 62). **afficher**, v.a., yafta ile ilan etmek. Placarder: duvara yafta yapıştırmak (Bianchi, 1831, s. 32). **afficher**: anheften; lat. affigicare (figere) (Körting, 1908, s. 7). **af-figo** (better adf) **affigere**, **affixi**, **affixum**: to fix, or fasten to or upon, to affix, annex, attach to; constr. with ad or dat

(Lewis ve Short, 1879, s. 67). Fransızca genel bir yere asılan kağıt, afiş, poster iliştiirmek anlamına gelen addresser fiilinin isim halidir, bu da Latince eklemek, yapıştırmak, iliştiirmek anlamına gelen affigere fiilinden türeyen affigo sözcüğünden alınmıştır.

Ahlâka aykırı kitap, tur<ara, اخلاق **ahlâk**: 1. İnsanın yaradılıştta haiz olduğu veya terbiye ile istihsal ettiği ahvâl-i rühiyye ve kalbiyye, hısâl, şemail (Sami, 1900, s. 82). **ahlâk**: Ve dahi ulularun ahlak-i hamidesine itimad itdüm (Manyaslı Kadı Mahmud, 1992, varak 5a). خلق **hulq**, **huluk**: Huy ve tabiat, cemi خلق **huluk** ve اخلاق **ahlâk** gelir (Karahisari, 1826, s. 203). خلق **hlk** kökü altında **hulq**, خلق **huluk**: Huy ve tab' ve seciyye manasınadır (Asım Efendi, 1816, s. 898). Arapça خلق **hlk** kökünden gelen ahlâk, hulq ya da huluk sözcüğünün çoğuludur, خلق **halaka**: yarattı, yaratmak fiilinden türetilmiştir ve yaratılış, huy, tabiat, karakter anlamında gelir.

Akademi, tur<fra<grc, أكاديه می **akademi** [Fransızca'dan] Encümen-i Daniş. Fransa Akademisi tarafından bir madalya itasıyla takdir olunmuşdı (Mehmed Salahi Bey, 1896, s. 34). أقاديه **akademiya**: [Yu. ακαδημία, Academie] Ulum ve fünün encümeni (Sami, 1900, s. 82). **académie**: sf. an academy, learned society; from L. academia (the garden near Athens in which Plato taught, thence extended to signify any meeting of philosophers or learned persons) (Brachet, 1873, s. 5). **academy**: n. - F. académie, fr. L. academia, fr. Gk. ακαδημία (or, less correctly, ακαδημία), fr. earlier ἐκαδημία, 'the Academy.', a gymnasium near Athens where Plato taught. ακαδημία (orig. meant 'the olive grove of Academus'. Academus, n., name of a hero from whom the academy near Athens derived its name. - L. Academus, fr. Gk., ἀκάδημος fr. earlier ἐκάδημος, 'Academus' (Klein, 1971, s 8). Fransızcada önce Ἐκάδημος, (Ekaemos), sonra Ἀκάδημος Akademos, Latince Akademos aslen, mitolojik Yunan kahramanı Akademos'un zeytin koruluğu demektir. Platon, Atina yakınlarındaki bu zeytin koruluğunda okulunu kurduğu (M.Ö. 387) ve derslerini burada verdiği için insanlar tarafın Akademos şeklinde adlandırılmıştır. Bu ad da zamanla Akademiye dönüşmüştür.

Aksesyon tur<fra<lat, accession: s. f. 1. Action d'adhérer à, de donner son consentement. Etym. Accessio, de accedere, accéder (Littre, 1883, s. 29). **accession**: n. - F., fr. L. accessionem, acc. of accessio, 'a coming near, approach', fr. accessus, pp. of accedere (Klein, 1971, s 11). **accessio** [accedo]: a going or coming to or near, an approach, **accessus**: [accedo] a going or coming to or near, an approaching, approach (Lewis ve Short, 1879, s. 16). **accedo**, **accessi**, **accessum**: to go or come to near, to approach (Lewis ve Short, 1879, s. 15). Fransızca sözcük ulaşmak, erişmek, yaklaşmak anlamına gelen acceder fiilinden bu da Latince yaklaşma, erişme, ulaşma anlamına gelen accessio, accessus sözcüklerinden bu da accedere; yaklaşmak, ulaşmak erişmek fiilinden gelir.

Alâmet-i farika tur<ara, علامت فارقه **fârikâ** 'alâmet-i fârikâ: Bir şahıs veya şeyin diğerlerinden tefriki için vazolunan işaret-i mahsusa (Sami, 1900, s. 46). علم 'lm kökü altında علامة **alâmet**: İki ar beyninde olan fasl ve sınıra denir. Ve yollarda nişan için mansub olan mil ve menara denir ki semt ve maksad onunla malum olur (Asım Efendi, 1816, s. 520). Arapça iz, nişan anlamına gelen 'alâmet ile yine arapça ayıran, ayırıcı anlamına gelen fârikâ sözcüğünün Farsça tamlama kurallarına göre oluşturulmuş ayırıcı, belirleyici özellik, iz, nişan anlamında isim tamlaması.

Albüm tur<fra<lat, ألبوم [album fransızca'dan] **albüm**: tasvir mecmuası, fotoğraf defteri (Mehmed Salahi Bey, 1896, s. 38). **album**: s. m. 1. Livre sur lequel les voyageurs consignent leurs observations. etmy. Album, neutre de albus, blanc (Littre, 1883, s. 102). **album**: n., a blank book for pictures, stamps, autographs, etc. - L. album, 'a white tablet, on which various kinds of notices were inscribed (Klein, 1969, s. 45). III. **album**: i. n. whiteness, white color, white (Lewis ve Short, 1879, s. 81). Fransızca sözcük Latince albus beyaz sıfatından, bu da beyazlık anlamına gelen album sözcüğünden türemiştir.

Alfabe tur<fra<grc|ara, **alphabet**: m. الف با élif ba (Hindoğlu, 1831, s. 16, stn 1). الفبا **elifba**: Hurûf-i hecânın cedveli. Hurûfun tertibi kadimde Süryani'den Arab'a andan Himyeriler

vasıtasıyla Mısır'a ve Filistine andan Yunan'a geçip yanlış okunmamak üzere kelime kelime yazılmıştır. **alphabet**: n. - L. alphabetum, compounded of Gk. ἄλφα and βῆτα names of the first two letters of the Greek alphabet (Klein, 1969, s. 56). İlk okuma kitabı, herhangi bir konunun ilk açıklayıcı kitabı.

Almanak tur<fra<lat<ara? **almanac**: Nam, allegant, quod antiqui astronomi pount principium anni cirtier principium Octobris, ficut patet in expositione tabularum, quae Almanac vocantur (Bacon, 1733, s. 120). **almanak**: Fransızca almanach “yıllık, salname, çeşitli bilgiler içeren takvim” sözcüğünden alıntıdır. Fransızca sözcük Yeni Latince aynı anlama gelen almanac sözcüğünden alıntıdır (ilk kullanımı: 1267 Roger Bacon, İng. düşünür). Bu sözcük Arapça nkh kökünden gelen al-munaḳḳah المنقح “gözden geçirilmiş, redakte edilmiş, özetlenmiş (yazı)” sözcüğünden alınır. Arapça sözcük Arapça nakaha نقح “budadı” fiilinin mufa^{al} vezninde (II) edilgen fiil sıfatıdır¹. **munaḳḳah**: 1. Soyulmuş, ayıklanmış, temizlenmiş. 2. En iyi kısmı seçilmiş, müntehap, güzide. 3. İdare maksadıyla fazlası kesilmiş (masraf). [Avrupa lisanlarında takvim manasıyla müstamel ve Arabiden mehuz olduğu zahir olan Almanach lüğatinin « المنقح al-munaḳḳah » tan galat olduğu maznun ise de, bu tabirin Araplarca o mana ile müstamel bulunmuş olduğu bilinmediğinden, bu babda ihtiyat lazım] (Sami, 1900, s. 1420).

Anonim tur<grc, آنونيم **anonim**: Anonymous (company) (Redhouse, 1890, s. 230). آنونيم anonim [Yu. ανώνυμος]: İsimsiz, belli ve mezkur olmayan (Sami, 1900, s. 57). **άνωνύμος** **anonimos**: اسمسز اولهرق isimsiz olarak, اسمنى بيلديرميه رك ismini bildirmeyerek (Panayotidis, 1897, s. 223). anonym, n. - F. anonyme, fr. L. anonymus, fr. Gk. ανώνυμος ‘without a name’, fr. άν - (see priv. pref. an-) and όνυμα dial. form of όνομα ‘name’ (Klein, 1969, s. 80). Yunanca ad, isim anlamına gelen όνομα onoma sözcüğüne ‘άν an’ olumsuzluk eki getirilerek άνωνύμος anonimos isimsiz sözcüğü oluşturulmuştur.

Ansiklopedi tur<fra<grc, **encyclopédie**: ‘ulūm-i cāmi’ ä, انسيفلوپيدى ansiklopedi, külliyat-i ‘ulum ve fūnūn (Tıngır ve Sinapian, 1891, s. 265). **encyclopedia, encyclopaedia**: n. - Late L. encyclopaedia, fr. inexact Gk. ἐγκύκλιος παιδεία, for ἐγκύκλιος παιδεία, ‘circular education, general education’, lit. ‘training in a circle’ (Klein, 1969, s. 519). Fransızca encyclopédie sözcüğünden, bu da Geç Latince encyclopaedia’dan bu ise daire, çember şeklinde eğitim, genel, her konuya değinen eğitim ἐγκύκλιος παιδεία sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük ise ἐγκύκλιος evkuklios; genel olarak, παιδεία paudeia: eğitim sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşur.

Anterlinleme tur<fra<lat, **interligne**: انترلين interlin, anterlin, satır arası girindi, satır arasına yazılan kelimat (Tıngır ve Sinapian, 1892, s. 25). **interligne**: sf. a space between lines, printer’s leading; from L. inter and Fr. ligne (Brachet, 1873, s. 200). Fransızca interligne sözcüğünden bu ise Latince ara, aralık, arası anlamına gelen “inter” sözcüğü ile Fransızca satır çizgi anlamına gelen “Ligne” sözcüğünün birleşiminden oluşur.

Antoloji tur<fra<grc, **anthologie**: mecmua, müntehabat-i asar, güldeste-i şuara (Tıngır ve Sinapian, 1891, s. 28). **άνθολογία** **antologia**: قوپاروب طوپلامه çiçek koparub toplama. **άνθος** **antos**: چيچك çiçek (Panayotidis, 1897, s. 182-183). λέγω [v.] ‘to collect, gather’ (Beekes ve Beek, 2010, s. 841). Fransızca anthologie sözcüğünden bu ise Yunanca çiçek toplamak anlamına gelen άνθολογία antologia sözcüğünden alıntıdır. Bu ise άνθος antos ile λέγω lego sözcüklerinin birleşimidir.

Arabesk tur<fra<ara, **arabesque**: Arapların tarz ve usulünde olan (nakış, mimarlık vesaire) (Sami, 1882, s. 107). **arabesque** عارابه سك **arabesk**: Arap usul tezyinindeki gibi grift dal ve şekillerden ibaret eşkal-i tezyiniyye (Arseven, 1924, s. 21). Arap özel adından, Arap estetiği, zevkine göre dizayn edilmiş geometrik olmayan grift eşya, süsleme, sanat eseri.

Arşiv tur<fra<lat<grc, **archives**: evrak ve senedāt ve defatir-i mühimme (Sami, 1882, s. 112). **archive**: n., generally used in the pl.- F. archives, fr. L. archivum, archium, ‘the

¹ Bkz. <https://www.nisanyansozluk.com>

archives', transliteration of Gk. ἀρχεῖον 'official building', pl. τὰ ἀρχεῖα, 'public records, archives', fr. ἀρχή, 'beginning, origin, first place, office' (Klein, 1971, s. 101). Fransızca sözcük Latince archivum, archium sözcüğünden bu da Yunanca kamuya, devlete ait bina, evrak anlamına gelen ἀρχεῖον arheion sözcüğünden alıntıdır, bu da ἀρχεῖον arheion sözcüğünün çoğuludur. ἀρχεῖον arheion da ilk, başlangıç, köken anlamına gelen ἀρχή arhe sözcüğünden türemiştir.

Belge tur, بَلْغُو **belgü**: emare, alamet (Kaşgarlı Mahmud, 1990, s. 215).

Beşik baskıları. incunable: tur<fra<lat, Tabā' atın evā' il--i icadında basılmış kitaplara itlak olunur (Sami, 1882, s. 879). **incunabula**: n. pl., 1) the first stages of anything; 2) books printed before the year 1500. - L. incunabula (pl.), 'swaddling clothes; cradle; childhood; origin, beginning' (Klein, 1969, s. 758). Fransızca incunable Latince beşik, kundak, kundak bezi, çocukluk, köken, başlangıç anlamına gelen incunabula sözcüğünden alıntıdır. 1500 yılından önce basılan kitaplara da beşikteki çocuğa benzetilerek incunabula (beşik baskı) adı verilmiştir.

Bibliyografya tur<fra<grc, **bibliographie**: Kitaplar hakkındaki malumat. Kitaplar hakkında malumat tahriri (Sami, 1882, s. 197). βιβλιογραφία bibliografia: علوم احوال کتب ulūm-i ahval kütüb, کتابر حقتده کی معلومات kitaplar hakkındaki malumat. βιβλίον biblion: کتاب kitab. γραφή grafe: یازی yazı, خط hatt (Panayotidis, 1997, s. 374; s. 452). Fransızca'dan alıntılır. Fransızca sözcük de Yunanca βιβλιογραφία bibliografia sözcüğünde alıntıdır. Bu sözcük de Yunanca βιβλίον biblion ve γραφή grafe sözcüklerinin birleşiminden oluşur.

Bibliyoman tur<fra<grc, **bibliomane**: kitaplara pek çok sevda ve merakı olan adam (Sami, 1882, s. 197). **βιβλιomanία bibliomania**: کتاب دلیلیگی kitap deliliği. **βιβλίον biblion**: کتاب kitab. **μανία mania**: دلیلک delilik (Panayotidis, 1997, s. 374; s. 1149). Fransızca'dan alıntıdır. Fransızca sözcük de Yunanca βιβλιomanία bibliomania sözcüğünde alıntıdır. Bu sözcük de Yunanca βιβλίον biblion ve μανία mania sözcüklerinin birleşiminden oluşur.

Biyografya tur<fra<grc, **biographie**: Tecüme-i hāl, sīre't, terācime-i ahvāl ve siyer kitabı, terācime-i ahvāl muharrirliği (Sami, 1882, s. 204). **βιογραφία biografia**: ترجمة حال tercüme-i hāl, تراجم احوال terācim-i ahvāl, سير siyer, سيرت sīre't. **βίος bios**: عمر ömür, زندگی zindeği, دیرلیک dirilik, صاغلک sağlık. **γραφή grafe**: یازی yazı, خط hatt (Panayotidis, 1997, s. 375; s. 452). Fransızcadan alıntıdır. Fransızca sözcük Yunanca βιογραφία biografia sözcüğünden alıntıdır. Yunanca sözcük βίος bios yaşam ve γραφή grafe yazı sözcüklerinin birleşiminden oluşur.

Broşür tur<fra, **brochure**: kitapların eczası toplayub dikmeklik. Cildsiz ve kağıd kaplı ufak kitap, risale. **brocher**: nakş etmek. Örmek. Beygirin ayağına nalı mıhlamak. Bir kitabın eczasını dikip kağıtla kaplamak (Sami, 1882, s. 247). Fransızca birkaç sayfadan oluşan cildsiz kitapçık anlamına gelen brochure sözcüğünden bu da saplamak, çivilemek, şişlemek, dikmek, iğne vb. aletle dikmek anlamına gelen brocher fiilinden türemiştir.

Büro malzemesi tur<fra<lat, بورو **büro**: yazı masası. İşlerin tanzim ve idare edildiği mahal (Toven, 1924, s. 163). **bureau**: Yazı masası, yazıhane. **bure**: Bir nev' kalın aba (Sami, 1882, s. 255). **bureau**: n. - F., 'desk, writing table, office', fr. OF. burel, dimin. of bure (F. bourre), 'coarse woolen cloth', hence bureau orig. meant 'table covered with a coarse woolen stuff.' OF. bure, comes fr. VL. *bura, corresponding to Late L. burra, 'flock of wool' (Klein, 1969, s. 210). **burra**: II. A shaggy garment (Lewis ve Short, 1879, s. 255). Fransızca yazıhane, yazı masası, üzerinde kaba aba, yün, keçe bulunan masa anlamına gelen bureau sözcüğünden, bu da Geç Latince kaba yünlü kumaş anlamına gelen burra sözcüğünden gelir.

Cep yayını tur<ara<san, جيب **ceyb**: Ar. 1. Yaka, yaka açıklığı. n. 2. [Tr. zebanzedi: جب ceb] Esvabın öte berisinde akçe, mendil, evrak vesaire vaz'ına mahsus olarak yapılan kese. [Esasen Araplar yaka açıklığının göğüse gelen kısmını bu işe kullandıkları için bu isimle tesmiye olunmuştur]. 3. r. Bir kavsin bir ucundan bed' ile diğer ucundan merkeze mümted nısf-i kutra indirilen hatt-ı amûdî, Fr. sinus (Sami, 1900, s. 490). **الجيب el-ceyb**: Yakaya denir, giriban

manāsına; cem; جيب cuyüb gelir. İnde'l-baz bunun mevzi'-i zikri bu makamdır, جوب cev b maddesi değildir. Şārih der ki hālen libasın yanlarında ceyb itlak olunan yerler ki libas kesesi menziledir, bu lügat-ı 'āmmiyedir, yakaya teşbihle itlak olunmuştur. ve جيب **ceyb**: Yaka açmak manasınadır; tekūlu: جُبْتُ الْقَمِيصَ أَجِيْبُهُ كَأَجْوِبُهُ Müellif bunu جوب [ceyb] zeylinde dahi zikr eylemiştir, ve جيب [ceyb] Sadr ve kalb manasına istimal olunur (Asım Efendi, 1815, s. 100). **sine**: n. (trigon.) – L. sinus, 'the fold of a garment; bosom; curve, gulf'. As a mathematical term, L. sinus was first used by Gherardo of Cremona in his translation from the Arabic (about the year 1150) to render Arab. jayb 'chord of an arc'; sine (fr. Old Indian. jīva-, 'bow-string'), which he confused with Arab. jayb, 'fold of garment' (Klein, 1969, s. 1447). **jyā**: The Sanskrit wor jyā means "a bow-string": and hence "the chord of an arc", the arc is called "a bow" (dhanu, cāpa). "It may be noted that the modern term sine is derived from Hindu name, the Sanskrit term jīvā was adopted by early Arab mathematicians but was pronounced as jiba. It was subsequently corrupted in their tongue into jaib. The latter word confused by the early Latin translations of the arabic works such as Gherardo of Cremona (c. 1150 AD) with a pure Arabic word of alike phonetism but meaning differently "bosom" or "bay" and was rendered as sinus, which also signifies "bossom" or "bay"" (Kolachana, Mahesh ve Ramasubramanian, 2019, s. 268). Cep, yaka açıklığı anlamı Arapçadır. Matematikteki sinüs anlamı ise Sankritçe jīvā'nın Arapça'da önce ciba daha sonra cep, yaka açıklığı, girinti, bağır, körfez demek olan ceyb ile içiçe geçmesi sonucu sinus (yay kirişi), ardından da sinüs fonksiyonu anlamını kazanmıştır, Kremonalı Gerard (Gherardo of Cremona) yay kirişi anlamındaki ceyb sözcüğünü çevirirken, Latince'de de yaka, bağır, açıklık anlamıda taşıyan sinus sözcüğüyle çevirmiş bu yolla da Latinceye geçmiştir.

Ceza fişi tur<ara<fas, **cezā**: yol başında küydi aña cezā birmek uçun. (Zemahşeri, 1993, s. 66). جزی czy kökü altında جزاء **cezā**, جزية **cāziyet**: Mükafat 'alā'ş-şey' manasına isimlerdir ki bir nesneye mukabil 'ivaždan {عوض bedel} ibarettir. جزاء **cezā**: bu dahi bir kimseye 'ivaz ve mükafat eylemek manasınadır. جزية **cizyet**: Harac-i arza denir ki arz-i hariciyyeden alınan mala denir... Ve zımmi taifesinden alınan baş haracına denir, cemi جزا cizā gelir, ve جزی cizy gelir ve جزاء cizā' gelir. Şārihin beyanına göre جزا cezā maddesindedir, lakin mu'arrebatta جزية cizyet, gizyet-i Farisi {كزيت} mu'arabi olmak üzere meşhurdur (Asım Efendi, 1817, s. 784). **گنج genc**: define ve hazinedir ki zīr-i zemīnde medfūn maldan ibarettir, Arabide كنز kenz denir (Asım Efendi, Burhan-i Katı 1799, s. 713). **ganj**: [gnc I (M gnc), N ~] treasure, treasury; hazine, kamu malıyesi (MacKenzie, 1986, s. 35). **גזא gza or גזא gza**: m. (= גזא gza; גזא gza; fr. which γάζα) treasure, collection (Jastrow, 1903, s. 208). **γάζα gaza**: قاصه kasa, پارہ صندیغی para sandığı. خزینہ hazine (Panayotidis, 1897, s. 405). **yazn**: Parth. gzn; MP gzn Farsça گنج genc: treasure: hazine (Gharib, 1995, s. 182). Arapça جزی czy kökünden, bir edim karşılığında alınan ödül ya da ceza sözcüğünden gelir. Pehlevicede gnc, gnc, Partça da ise gzn şeklinde kaydedilen bu sözcük Farsça'da hazine, define anlamıyla genc biçimine dönüşmüştür. Arapçada açıkça görülen cizye, kamuya bedel ödenmesi anlamını ilk ne zaman kazandığı ise açıklanmaya muhtaçtır.

Cilt tur<ara<akk, جلد cld kökü altında جلد cild ve جلد celed: Her hayvanın derisine denir (Asım Efendi, 1815, s. 588). **גלד {geled}** m. (b.h.; גלד gld) coating, skin; thickness (Jastrow, 1903, s. 245). **גלד {geled}** m.n. skin, hide (Klein, 1987, s. 99). **gildu** (giladu) s.; hide (The Assyrian Dictionary 1995, s. 71). Arapça جلد cld kökünden, deri, cilt post sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Aramice גלד geled ve Akadca gildu, giladu sözcüğüyle eş kökenlidir.

Cüz tur<ara, جزء cz' kökü altında جزء **cüz**: Bir nesnenin bir paresine ve bir bölümüne denir. Cemi اجزاء eczā' gelir. جزء **cez**: masdar olur, bölük bölük bölmek (Asım Efendi, 1815, s. 10). **جزء cüz**: 1. Bir küllün mürekkep olduğu aksamdan beheri, kül mukabili. 2. Kısım, parça, bölük. 3. Kurankerim'in münkasım olduğu otuz eczā'-i şerifenin beheri. 4. El yazısıyla muharrer kitapların beheri, on yaprak yani 20 sayfadan ibaret bölükleri. 5. Kütüb-i matbū'anın bir defada tab olunan sekiz ya on altı veyahut otuz iki sayfası veyahut parça parça

neşrolunanlarının beher parçası (Sami, 1900, s. 474). Arapça جزء cz' kökünden kısım, parça, bölüm, bölüm, pay, kitap forması demek olan جزء cüz' 'den alıntıdır.

Çift nüsha tur<fas, **cüft**: cüft kıldı sözni (Zemahşeri, 1993, s. 39). çift (< Far. cüft) çift/gift (Lat. par, Far. hamtā) ç. 37a/26 (Argunşah ve Güner, 2015, s. 458). **جفت cuft**: zevc manasıdır ki eş tabir olunur Arabide fedān denir (Asım Efendi, Burhan-i Katı, 1799, s. 271). **juxt** [ywht l (P ywxt), N juft!] pair, couple (MacKenzie, 1986, s. 47). **ywxt yüyd** جفت یوغ yūğ **cuft**: yoke, pair, team (Gharib, 1995 s. 451). **چفت çift** [Fa. cim-i Arabi'nin zammıyla olan «جفت» ten] Tek olmayan, iki müsavi adede taksimi mümkün olan (Sami, 1900, s. 511). Farsça çift, tek olmayan, eş, iki birimi olan anlamına gelen جفت cuft sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcük Pehlevicede cuht (juxt), Soğdça yūgd (ywxt, yüyd) sözcüğü ile eş kökenlidir.

Çivi yazısı tur, **چیز cij**: Demirden çivi. Zırhın halkasının perçinine de cij denir (Kaşgarlı Mahmud, 1990, s. 496). **جوو cüvü**: الاشفي el-işfā: sivri uçlu alet, kunduracı bizi (Ebu Hayyan, 1930, s. 47). شفی şfy kökü altında اشفي işfā: Nesne delecek alete denir. Ve pabuçcular alatından biz tabir olunan alete denir (Asım Efendi, 1817, s. 850). Türkçe *cij* zamanla çiviye evrilmiştir.

Sınıflandırma tur<ara+tur, **صنف sınıf**: bölük (بلوك), nev' ve darb ve kısım gibi. Cem'i sunūf ve esnāf gelir (Karahisari, 1826, s. 344). صنف şnf kökü altında **صنف sınıf**: Güne ve nev' ve bābet, cem'i sunūf ve esnāf gelir (Asım Efendi, 1816, s. 895). Arapça sınıf sözcüğü ile Türkçe +landırmak ekinin birleşiminden ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Bilgi ve Belge Yönetimi alanı için yapılan bu deneme, Bilgi ve Belge Yönetimi disiplini terimlerinin oluşturulması ve Türkçeleştirilmesi konusunda bir ön çalışma, dile karşı duyarlılığı uyandırma etkinliği olarak düşünülmelidir. Bu konuda da aşağıda çıkan sonuç; dil açısından, özellikle de Bilgi ve Belge Yönetimi alanında kullanılan sözcüklerin önemlice bir kısmının yabancı kökenli olmaları düşündürücüdür.

Toplam 32 sözcüğün ele alındığı çalışmada ağırlıklı olarak sözcüklerin Batı kökenli (Yunancaya kadar geri giden, biri kesin olmayan 9 sözcük; biri kesin olmayan kökü Latinceye kadar geri giden 7 sözcük; biri kesin olmayan biri de Türkçe ekle birlikte kullanılan, kökü Arapçaya kadar giden 4 sözcük; kökü Akatçaya kadar geri giden 1 sözcük; kökü Farsçaya kadar geri giden 1 sözcük; kökü Sanskritçeye kadar geri giden 1 sözcük) olduğu belirlenmiştir. Sözcüğün alındığı dil bakımından da yine Batı kökenli olanlar öne çıkmaktadır. Bunların sıralaması ise, Fransızca aracılığıyla alınan 19 sözcük, Arapça aracılığıyla alınan 7 sözcük, İngilizce aracılığıyla alınan 1 sözcük, Yunanca aracılığıyla alınan 1 sözcük, biçimindedir.

Bilgi ve Belge Yönetimi alanında çalışanların temel görevlerinden birisi de alanda kullanılan terimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda daha duyarlı olmaları gerektiği yönündedir.

Kaynakça

- Ahmed Vefik Paşa. (1876). *Lehçe-i Osmani*. İstanbul: Cemiyet-i Terbiye-i Osmaniyye.
- Alpay, M. (1973). *Kütüphanecilik terimleri sözlüğü*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Argunşah, M. ve Güner, G. (Yay. haz.). (2015). *Codex Cmanicus 1303*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arseven, C. E. (1924). *Sanat kamusu*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Asım Efendi. (1799). *Burhan-i Katı*, M. H. H. Tebrizi 1652. İstanbul: Daru't-Tıbaati'l-Amire.
- Asım Efendi. (1815). *Kamusu'l-Muhit tercümesi, Muhammed Firuzabadi, Kamusu'l-Muhit 1410*. İstanbul: Daru't-Tıbaati'l-Amire (Üsküdar Matbaası).
- Asım Efendi. (1816). *Kamusu'l-Muhit Tercümesi, Muhammed Firuzabadi, Kamusu'l-Muhit 1410*. İstanbul: Daru't-Tıbaati'l-Amire (Üsküdar Matbaası).
- Asım Efendi. (1817). *Kamusu'l-Muhit Tercümesi. Muhammed Firuzabadi, Kamusu'l-Muhit 1410*. İstanbul: Daru't-Tıbaati'l-Amire (Üsküdar Matbaası).

- Bacon, F. R. (1733). *1294, Ordinis minorum, Opus majus ad clementem*, London: Typis Gulielmi Bowyer.
- Beekes, R. ve Breek, L. V. (2010). *Etymological dictionary of Greek*. Boston: Brill, Leiden.
- Bianchi, T. X. (1831). *Vocabulaire Français-Turc*. Paris: Imprimeur de la Societe de Geographie.
- Brachet, A. (1873). *An etymological dictionary of the French language*. (G. W. Kitchin, Çev.). Oxford: Clarendon Press.
- Cotgrave, R. (1673). *A French and English dictionary*. London: Anthony Dolle.
- Dictionnaire de L'académie Française*. (1879). 1. C. A-H. (7. bs.). Paris.
- Ebu Hayyan. (1930). *Kitabu'l-İdrak, 1312*. A. Caferoğlu. (Yay. haz.). İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Gharib, B. (1995). *Sogdian dictionary: Sogdian-Persian-English*. Tahran: Farhanghan Publication.
- Gökalp, Z. (1923). *Türkçülüğün esasları*. Ankara: Matbuat ve İstihbarat Matbaası.
- Hindoğlu, A. (1831). *Dictionnaire abrege Français Turc*. Viyana: F. Beck.
- Hoare, A. (1915). *An Italian dictionary*. Londra: Cambridge University Press.
- Jastrow, M. (1903). *A dictionary of the Targumin Talmud Babli and Yerushalmi and the Midrashic literature*. New York: G. P. Putnam's Son.
- Karahisari, M. (1826). *Ahter-i Kebir 952/1545*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Kaşgarlı Mahmud. (1990). *Divanu Lugati't-Türk*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Klein, E. (1969). *A comprehensive etymological dictionary of the English language*. New York: Elsevier.
- Klein, E. (1987). *A comprehensive etymological dictionary of the Hebrew language*. Jerusalem: The University of Haifa.
- Kolachana, A., Mahesh, K. ve Ramasubramanian, K. (Ed.). (2019). *Studies in Indian mathematics and astronomy, selected articles of Kripa Shankar Shukla*. Amsterdam: Springer.
- Körting, G. (1908). *Etymologisches Wörterbuch der Französischen Sprache*. Paderborn: Druck und Verlag von Ferdinand Schöning.
- Lewis, C. T. ve Short, C. (1879). *A new Latin dictionary*. Oxford, New York: Harper & Brothers.
- Littre, E. (1883). *Dictionnaire de la langue Française*. Paris: Librairie Hachette.
- MacKenzie, D. N. (1986). *A concise Pahlavi dictionary*. Oxford University Press.
- Manyaslı Kadı Mahmud. (1992). *Gülistan tercümesi 1451*, M. Özkan. (Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Mehmed Salahi Bey. (1896). *Kamus-i Osmani*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.
- Panayotidis, Y. (1897). *Kamus-i Rumi*. İstanbul: Panayotidis Matbaası.
- Redhouse, J. W. (1890). *A Turkish and English lexicon*. İstanbul: A. H. Boyajian.
- Sami, Ş. (1882). *Kamus-i Fransevi dictionnaire Français Turc*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Sami, Ş. (1900). *Kamus-i Türki*. İstanbul: İkdam Matbaası.
- Tarhan, A. H. (1918). *Mektublar 1, 2, Haşiye Süleyman Nazif, 1334/1918* İstanbul: Matbaa-i Amire.
- The Assyrian dictionary*. (1995). (5. bs). Chicago: University of Chicago.
- Tıngır, A. B. ve Sinapian, K. (1891). *Fransızcadan Türkçeye istilahat lugati: A-H*. (c. 1). İstanbul: İmprimerie & Litographie K. Bagdadian.
- Tıngır, A. B. ve Sinapian, K. (1892). *Fransızcadan Türkçeye istilahat lugati: I-Z*. (c. 2). İstanbul: İmprimerie & Litographie K. Bagdadian.
- Toven, M. B. (1924). *Yeni Türkce lugat*. (2. bs.). İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Zemahşeri. (1993). *Mukaddimetü'l-Edeb, Harizm Türkçesi ile tercümeli şuşter nüshası*. N. Yüce (Yay. haz.). (2. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu.